

MUZICA BISERICIASCĂ ROMÂNEASCĂ ȘI SÂRBEASCĂ DIN BANATUL ISTORIC

Rezumat

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

PROF. UNIV. DR. VASILE GRĂJDIAN

DOCTORAND:

ADRIAN CĂLIN BOBA

Argument

Faptul că muzica bisericească din Banat reprezintă un fragment valoros și încă insuficient explorat în cadrul mării familii ce poartă sugestiv denumirea de muzică bisericească este un lucru de netăgăduit și argumentat în primul rând de existența ei seculară, de toate formulele melodice transmise mai întâi pe cale orală, parte a mării moșteniri lăsate de fastuosul rit bizantin timpuriu și transmise pînă la marginile imperiului de primele școli monastice, dar și de primii propovăduitori ai creștinismului printre slavi în Balcani. Astfel muzica religioasă, însoțitor permanent și parte integrantă a cultului bisercii, parcurge secole și se fixează în conștiința colectivă, împrumutând și conservând în același timp caracteristici zonale, formule melodice specifice, adese asemănătoare celor din folclorul balcanic sârb și român, dar care nu îi schimbă caracterul eclezialistic, ci din contră, îi conferă o notă inedită, de o deosebită frumusețe și raritate, cu un specific aparte și foarte apropiată de sufletul celor ce o interpretează, dar și de sufletul credincioșilor care o ascultă, descoperind în ea sonorități arhaice, dar foarte cunoscute lor, chiar familiare am putea spune, sonorități ce fac parte din marele tezaur al muzicii religioase universale.

Importanța tratării unui astfel de subiect într-o lucrare academică decurge din faptul că, în ciuda celor mai sus prezentate, în ultimele 3 decenii ale secolului al XX-lea s-au scris prea puține volume sau articole (majoritatea fiind dicționare generale de personalități ale muzicii românești sau alte lucrări de natură asemănătoare) care să trateze aceasta temă destul de vastă, mai ales că tratarea implică un studiu amănunțit al celor două filioane direct moștenitoare ale muzicii bisericești bănățene, atât cea română, cât și cea sârbă.

Și dacă despre muzica bisericească română din Banat s-au scris câteva tratate foarte bine documentate care și ele vor sprijini cercetarea științifică a unei părți din lucrarea ce se va naște respectând acest plan, în schimb despre muzica bisericească sârbă, parte integrantă a muzicii bisericești din Banat, avem prea puține date în limba română, simțindu-se astfel, o dată cu trecere timpului, din ce în ce mai acut lipsa unor tratate de specialitate (fie ele biografii sau analize ale creației unor compozitori, muzicologi sau sistematizatori sârbi) care să trateze în profunzime

acest aspect important al muzicii bisericești din Banat. Mai mult, referitor la modul cum cele două ramuri au evoluat mai întâi separat, apoi împreună, iar din secolul XIX iarăși separat, de modul cum s-au influențat reciproc, cum au transmis urmașilor moștenirea primită aproape nealterată există prea puține scrieri și studii de specialitate, fapt care a dus la hotărîrea de a aborda acest subiect.

Concluzionând, putem spune că, având la dispoziție în limba română tratate aduse la zi despre activitatea de culegere, sistematizare, păstrare și transmitere a datelor de importanță capitală în domeniul muzicii bisericești a unor compozitori și muzicologi bănățeni de renume (Ion Vidu, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, Trifon Lugojan, Atanasie Lipovan și alții), precum și faptul că avem tot atâtea date de o deosebită importanță pentru tratarea acestui subiect și în limba sârbă, având posibilitatea de a cerceta în mod direct de la sursă și nu prin intermediul puținelor informații ce se regăsesc în dicționarele de specialitate întreaga activitate în această direcție a unor muzicologi, compozitori și sistematizatori de renume ai muzicii bisericești sârbe din secolele XIX-XX (I.Marinkovic, Kornelije Stanković și mai ales St. Stojanović Mokranjac) considerăm că o tratare academică a personalității și activității acestor muzicieni precum și prezentarea științifică a contribuției lor în culegerea, conservarea, păstrarea și transmiterea tuturor datelor referitoare la muzica bisericească bănățeană, adusă la zi din punctul de vedere al cercetării muzicologice, este mai mult decât de dorit.

Data fiind lipsa unor materiale recente care să trateze în mod exclusiv și detaliat aspectele ce țin de originea, apariția și dezvoltarea muzicii bisericești în Banat, precum și sistematizarea acesteia în secolele XIX-XX, lucrarea de față își propune să atingă marile domenii de cercetare ce trebuiesc conținute, conform rigorilor Istoriei Muzicii, de un astfel de material. Astfel, fiecare capitol al acestei lucrări este constituit pe baza unui obiectiv specific, totalul acestor obiective având misiunea de a contura importanța și rolul pe care l-a avut în istorie muzica bisericească bănățeană, atât în Biserica Ortodoxă Română cât și în Biserica Ortodoxă Sârbă.

Capitolul I decurge din obiectivul reliefării cât mai exacte a cadrului în care a aparut și s-a dezvoltat muzica bisericească română în Banat, cuprinzând în acest capitol toate datele oferite de către Istoria Bisericii Române, având în vedere faptul că lipsesc documentele muzicale directe. Dar nu lipsesc afirmațiile privitoare la cântarea de strană, sau cel puțin la viața bisericească ce o implică.

Capitolul al II-lea este fundamentat pe obiectivul aducerii în actualitate a informațiilor despre muzica bisericească sârbă din Banat, muzica religioasă sârbească bănățeană a cunoscut două direcții distincte de dezvoltare. Pe de-o parte s-a dezvoltat prin cursul său firesc muzica strict bisericească, o muzică specifică, având multe elemente interesante, reieșită, dar cu timpul și ușor desprinsă de originile bizantine, încadrată în anumite reguli, caracterizată de un anumit stil de execuție, pe de altă parte muzica religioasă corală din perioada modernă, reprezentată distinct spre sfârșitul capitolului.

Cel de-al III-lea capitol se fundamentează pe obiectivul studiului tradițiilor bizantine și influențelor folclorice, dar și din muzica universală care au conturat alcătuirea structurală a muzicii bisericești bănățene, acest obiectiv pregătind obținerea informațiilor necesare abordării următorului capitol.

Capitolul al IV-lea tratează subiectul sistematizării muzicii bisericești din Banat în secolele XIX-XX, evidențiind rolul câtorva compozitori și muzicologi români și sârbi de renume care s-au implicat în rezolvarea acestei ecuații de o deosebită importanță pentru generațiile viitoare și oferind informații mai puțin cunoscute cititorilor, obținute din traducerea și studiul unor lucrări de specialitate scrise în limba sârbă și puțin traduse sau cercetate, dar care ne oferă informații inedite și de importanță despre viața, activitatea și modul de lucru al câtorva reprezentanți de seamă ai vieții muzicale sârbe din secolele XIX-XX precum și lucrările compuse de aceștia care au intrat în repertoriul coral religios național și universal și care se folosesc până în prezent în Serbia și în întreaga lume.

Capitolul al V-lea arată contribuția și importanța muzicii bisericești în păstrarea românismului, dar și a tradiției și credinței ortodoxe în Banatul istoric, atât în cel românesc, cât și în cel sârbesc.

Toate obiectivele enumerate mai sus au rol de abordare treptată a subiectului, asigurând o abordare piramidală ce ferește de greșeli de natură speculativă și totodată creează un tablou complet și conform cerințelor Istoriei Muzicii atunci când vine vorba de tratarea unei teme de această natură, acest aspect constituind astfel și obiectivul principal al lucrării.

Prin această expunere vom urmări stabilirea traseului creator pe teritoriul ținutului bănățean, precum și clasificarea în ierarhia valorică românească a reprezentanților ce provin din această zonă. Cursul devenirii muzicale, a probat nevoia compozitorilor de a apela la filonul etnic, iar căile deschise de către acesta, fie și chiar în domeniul unui singur gen sau explorând un

singur principiu de creație, au condus la o evoluție firească, atinsă însă doar de un număr restrâns de reprezentanți ce provin din Banat.

Atât muzica românească bisericească în general, cât și cea bănățeană în special au ajuns la structura actuală în urma unei evoluții firești, după ce au asimilat toate influențele care s-au exercitat asupra lor de-a lungul secolelor, influențe pe care le-au topit și transformat într-un tot predominant de elemente autohtone, după cerințe sufletești specifice gândirii și predispozițiilor muzicale ale poporului nostru din diferitele regiuni locuite de acesta. Este adevărat că în unele regiuni, ca de exemplu vechile provincii românești, care au suferit mai ales influența muzicii grecești și turcești, aceste influențe străine s-au impus cu mai multă tărie datorită unor condiții istorice și social-culturale deosebite de cele ale românilor din Ardeal și Banat.

Dorința declarată a compozitorilor bănățeni de a se angaja în conturarea unei arte muzicale cu specific, a fost atinsă prin contribuția lui Sabin Drăgoi, Nicolae Ursu, Zeno Vancea, cărora le este dedicată o expunere mai largă pe parcursul acestei lucrări.

CAPITOLUL I

MUZICA BISERICIASCA ROMÂNEASCĂ. ORIGINI, APARIȚIE, EVOLUTIE

1.1. Muzica de strană. Origini, apariție, evoluție. Problema existenței muzicii bisericești în Banat, ca de altfel în toate regiunile țării noastre, se împletește cu cea istorică, literară și mai cu seamă cu cea religioasă, de care este nedespărțită. Astfel, trebuie să cuprindem în acest capitol toate datele oferite de către Istoria Bisericii Române, având în vedere faptul că lipsesc documentele muzicale directe. Dar nu lipsesc afirmațiile privitoare la cântarea de strană, sau cel puțin la viața bisericească ce o implică.

Așadar din datele oferite de istorie constatăm că până în secolele IX- X, viața religioasă a românilor bănățeni era identică, sub toate aspectele, cu cea a fraților lor din sudul Carpaților, deci și în ceea ce privește muzica bisericească. Mai trebuie să menționăm faptul că acum muzica bisericească este indisolubil legată de pregătirea viitorilor clerici. Pentru că aceștia au adus cu ei, în mijlocul oamenilor, pregătirea făcută mai înainte¹.

Timpul formării poporului român, coincide cu încreștinarea lui, efectuată de misionari din răsărit, iar noua Biserică românească ce a luat ființă, era supusă până în secolul al IX-lea

---

¹ Pârvan, Vasile - " *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman* ", Buc, 1911 ,p.28

patriarhului din Roma. Aceste afirmații sunt susținute și de unele scrisori papale, de informațiile literare ale lui Anonymus și a celor din Vita Sancti Gherhardi.

În legătură cu muzica noastră bizantină din secolele X-XV se nasc o serie de puncte obscure care deocamdată se sustrag observației din lipsa probelor documentare. Transilvania, Banatul, Țara Românească și Moldova au cunoscut acest filon muzical bisericesc cu sorginte bizantină. O explicație pare plauzibilă la întrebarea de ce locuitorii Daciei din cele două limbi creștine, de circulație europeană, latină și greacă, au ales-o pe aceasta din urmă; explicație valabilă și pentru neadoptarea limbii proprii. Și anume:

-româna încă nu-și afirmase prin cărturari de elită multiplele disponibilități literare pe care le conținea limba greacă (latina)

-strămoșii noștri nici nu erau uniți din punct de vedere politic, nu erau organizați într-o formație administrativă, economică, militară omogenă, capabilă să creeze cadrul necesar desfășurării unei activități de creație pe tărâm literar și artistic.

Dacă creștinismul era atestat cu certitudine la populația daco-română încă din secolul IV, începuturi temeinice de organizare bisericească nu avem decât în secolul X odată cu apariția primelor formațiuni feudale românești². Astfel din secolele IX-X și până după jumătatea secolului XVII-lea e cunoscută și prezența limbii slavone în cult și concomitent însăși cântarea liturgică folosită în Biserica Bulgară. Această influență din sudul Dunării e și datorită faptului că aici a slăbit considerabil influența latină odată cu stabilirea slavilor în timpul lui Vasile al II-lea Bulgarohtonul, în aceste ținuturi.

Foarte mulți bulgari se refugiază după acest eveniment, în nordul Dunării, îndeosebi clerici, eliminând limba latină din cult și introducând limba slavonă, alfabetul chirilic, ritul slavon și terminologia liturgică slavonă. Acești clerici au învățat slujitorii bisericilor noastre o slujbă mai complicată. Acum încep să se săvârșească Vecernia, Utrenia, Liturghia și alte slujbe, după cum au fost învățați clericii slavi de către Kiril și Metodie, apostolii slavilor. Cântăreții cântau și citeau în strană din Cărți bisericești ca: Ceaslov, Psaltire, Cazanie³.

---

² *** *Istoria României în date*, Buc, 1971, p. 61

³ Crețu, Grigore - "*Mardare Cozianu. Lexicon slavo-românesc*", Buc, 1900, p. 4

Exista, deci, o muzică bisericească mai amplă, la cumpăna dintre milenii, legată de cărți de cult și de rânduieli bine stabilite, și astfel a început organizarea vieții bisericești în general, pe țărnițele țării noastre.

Cu privire la data când slava a devenit o limbă oficială bisericească la noi nu se știe prea multe, în afara faptului ca abia în secolul al XIV-lea aceasta limbă era folosită în documentele curților domnești și în manuscrise religioase.

În Țara Românească, Transilvania și Banat a circulat aceeași rit bizantin, în biserici, în mănăstiri și școli organizate. Chiar dacă nu au rămas manuscrise din această vreme (sec. XIV – XV) se știe că au fost centre culturale mănăstirești unde, după obiceiul timpului trebuie să se fi predat și muzica psaltică.

În secolele XIV - XV, românii ortodocși transilvăneni (și numim aici atât românii din Ardeal, cât și pe cei din Banat) au o organizare bisericească proprie. Dacă această organizare bisericească exista presupunem că cineva se ocupa și de pregătirea teologică a viitorilor clerici. În mod cert, locașurile de cult, între care mănăstirile, au avut un rol important în acest sens.

Tinda bisericilor și a mănăstirilor a constituit primul cadru de organizare a învățământului bisericesc și nu numai al lui. Multe dintre școli au rămas anonime altele au dispărut odată cu bisericile, mănăstirile și presupunem și cu documantele care astăzi ar fi făcut mai multă lumină dacă ar fi ajuns până la noi.⁴

Cunoșterea fenomenului muzical bisericesc din Transilvania, precum și legătura pe linie muzicală bisericească cu celelalte provincii românești este prea puțin sprijinit de dovezi istorice scrise, cu toate că nimeni nu se îndoiește astăzi de existența vieții muzicale bisericești în Transilvania. Avem în vedere, referitor la cele arătate mai sus că Biserica din Transilvania a avut în întregime aceeași învățătură de credință, aceeași organizare bisericească și același cult ca și Biserica ortodoxă din Țările Române.

Remarcăm pentru întreaga zonă transilvăneană uniformitatea și lipsa de varietate a cântărilor, în raport cu cele din Țara Românească și Moldova. Cel puțin astfel se prezintă cântările din publicațiile apărute până acum, în notație literară, deoarece un studiu al cântării ce se practică oral, nu s-a făcut.

---

⁴ Păcurariu, Mircea, Pr. Prof. Dr.- "*Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu*" 1786 - 1986, Sibiu 1987, p.11

Muzica bisericească românească cu toată varietatea sa stilistică regională, are la bază muzica bizantină.⁵

1.2. Muzica românească de strană din Banat– secolele XX-XXI - Cântarea de strană din Banat a fost de-a lungul vremii și mai este și astăzi un organism viu. S-a transmis secole la rând pe cale orală până ce abia în secolul al XX-lea unii iubitori de muzică bisericească au notat pentru prima dată aceste adevărate capodopere de creație.

Preocupările pentru muzica bisericească - cântarea de strană din Banat au fost mai puțin numeroase în comparație cu scrierile și cercetările muzicii de aceeași factură din Țara Românească sau Moldova. Totuși, câteva nume sonore ale lumii muzicale românești au fost interesate și de această muzică deosebit de frumoasă.

Printre cercetătorii de marcă dispuși să abordeze problema muzicii de strană din Banat îl amintim pe **Gheorghe Ciobanu**. Acesta studiază problema glasurilor pentru a înțelege mai bine deosebirile care există între cântarea bisericească practică în Moldova, Muntenia, Dobrogea și Oltenia și cea practică în Ardeal și Banat.

1.3. Muzica corală din Banat. Apariție și evoluție. Sec XIX-XX. - Până la mijlocul secolului al XIX-lea nu putem vorbi în Biserica Ortodoxă Română decât de vechea cântare „de strană”. Cântarea corala a început să-și facă apariția abia în cea de-a doua parte a secolului trecut la început manifestându-se ceva mai timid, cu timpul, luând o dezvoltare din ce în ce mai puternică. Acum a fost îndepărtat din Biserica Ortodoxa spiritul muzical oriental și a pătruns spiritul specific Occidentului. Importante în ilustrarea acestei idei ar fi cuvintele marelui istoric A. D. Xenopol, precum și cele ale episcopului Dunării de Jos, Partenie Clinteanul.

Banatul își poate asuma, pe bună dreptate, prioritatea în mișcarea muzicală și, mai mult, organizarea sistematică și trainică a atâtor reuniuni de muzica vocală și instrumentală care dăinuiesc și astăzi. În nici o parte a întregului pământ românesc nu s-au înfăptuit, așa de timpuriu, cercuri muzicale, ca în Banat.⁶

În Banat primul cor a fost alcătuit de învățătorul Ghina în 1840 la Lugoj. Deși desființat doar șase ani mai târziu de către autoritățile imperiale habsburgice datorită în mare parte componentei sale naționale române, corul își reîncepe activitatea în anul 1860 datorită dorinței de

---

⁵ Barbu Bucur. Sebastian, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul românesc în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura Muzicală, București, 1989, pag. 45.

⁶ Poslușnicu, M. Gr.-Istoria muzicii la români, București, Ed. Cartea Românească, pag.392

a cânta a membrilor săi, activând sub denumirea de Reuniunea de cântări până la Unirea cu Principatele Române de la 1918.

CAPITOLUL II.

MUZICA BISERICESCA SARBEASCA. ORIGINI, APARITIE, EVOLUTIE

2.1. Muzica bisericească sârbească. Origini, apariție, evoluție. - Urme ale ritualelor străvechi și credința au fost păstrate toate până azi prin obiceiurile populare, cu toate că multe dintre ele au fost adaptate cerințelor bisericii. Constatarea rădăcinilor și originii muzicii sârbești ne conduce spre cercetarea datelor despre muzică în timpul așezării genealogice a vechilor sloveni. Izvoarele cercetării sunt duble: pe de o parte studiile comparative pe baza rămășițelor folclorice actuale și pe de altă parte, documentele istorice. Pe lângă datele istorice ale contemporanilor, destul de sărace, câteva date despre rolul muzicii în viața popoarelor slovene ne oferă cercetările filologice.

Pentru confirmarea talentului muzical al slovenilor și constatarea practicii de cultivare colectivă a muzicii, cercetătorul Vatroslav Jagić⁷ remarcă ca fiind comun tuturor grupurilor de sloveni verbul „a cânta” (pjesti) și substantivul „cânt” (pjesn), pentru că grupurile s-au slujit de aceste două cuvinte zilnic, ca fiind ceva absolut necesar, nu numai individual, ci și colectiv.

O constatarea lingvistică a vechimii jocului (dansului), o aveam prin verbul „plinsjan” (a dansa), care în limba gotică a intrat încă din sec. al IV-lea din vocabularul sloven religios, ca denumire pentru dans (joc). La fel, în limba maghiară, încă înainte de sec. al XIII-lea, întâlnim cuvântul „igric” și „igrech”, folosit de cântăreți populari prețioși, ca un fel de influențatori maghiari.

Cele mai vechi mărturii despre muzicalitatea strămoșilor slovenilor de sud, apar încă din era precreștină de pe teritoriul Dardaniei (azi parte din Macedonia și o parte din Serbia de sud).

În jumătatea a doua a sec. al XIV-lea, a început cucerirea zonei balcanice de către turci. La jumătatea sec. al XV-lea, turcii au cucerit definitiv toate țările sârbești, iar la începutul sec. al XVI-lea, au pătruns până la Buda (Ungaria). Din cauza pierderilor de război și schimbarea granițelor, s-a ajuns la marile mutații și schimbarea componenței populației. După cucerirea de către turcii otomani a celui mai puternic principat sârbesc în 1459, cea mai mare parte a

---

⁷Jagić. Vatroslav, *Istorija slavjanskoj filologiji* ("History of Slavic philology") St. Petersburg, 1910, pag. 23.

teritoriului Serbiei de astăzi a devenit pašalâc turcesc (provincie). După moartea patriarhului Arsenie al II-lea în 1463, nu a fost ales nici un succesor al acestuia. Astfel, patriarhatul a fost abolit de facto, iar Biserica Serbiei a trecut sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice.⁸

Patriarhia Serbiei a fost reinstăuită în 1557 de către sultanul otoman Soliman Magnificul când Macarie, fratele celebrului Mehmed Pașa Sokolovic, a fost ales patriarh în orașul Pec.⁹ Moștenitorii titlului regal sârb, familia Brankovic, și-au găsit refugiu în Ungaria, unde au continuat să păstreze obiceiurile străvechi și cultul sfinților sârbi. Mănăstirea Kruședol a fost ridicată ca moștenire a mitropolitului Maksim Brankovic (+1516).¹⁰ Tradiția cântatului e păstrată cu grijă, atât cât a fost posibil în condițiile transiterii orale, exclusive. Totuși, nu toate centrele de cultură au fost închise. În Moldova, la mănăstirea Putna, a existat o școală însemnată de tipărire a manuscriselor slovene și grecești. Cel mai însemnat este manuscrisul Neum din secolul XVII, „Stihirar Svetotorskog Manastira Lavra” (al Mănăstirii Lavra), care conține „Osmoglasnik” (octofon-ul) și un număr mare de versuri, cântece, ce îi slăvesc pe Iisus, Sf. Maria și sfinți.

Cu toate că activități muzicale în Serbia și Voievodina au existat încă din prima jumătate a sec. al XIX-lea, istoriografia muzicală sârbă susține că istoria lor a început cu Kornelije Stankovič. Se consideră așa pentru că, pe de o parte nu a fost destul de cunoscută istoria predecesorilor săi, iar pe de altă parte pentru că Kornelije Stankovič prin pregătirea lui de specialitate i-a întrecut și astfel cu el începe nu numai creația muzicală profesională, ci și o anumită direcție (curent) națională, care, după cum vom vedea în istoria muzicii sârbe din veacul al XIX-lea, va începe să se dezvolte din ce în ce mai mult.

2.2. Muzica sârbească de strană din Banat– secolele XX-XXI - Muzica religioasă sârbească bănățeană a cunoscut două direcții distincte de dezvoltare. Pe de-o parte s-a dezvoltat prin cursul său firesc muzica strict bisericească, o muzică specifică, având multe elemente interesante, reieșită, dar cu timpul și ușor desprinsă de originile bizantine, încadrată în anumite reguli, caracterizată de un anumit stil de execuție. În Banat, această muzică poartă denumirea de cântare de strană – Karlovacki pojanjje, deoarece la strana din Sremski Karlovci (astăzi în Serbia), sediul arhieresc al sârbilor și românilor ortodocși la nord de Dunăre, a fost practică așa

---

⁸ Hadrovici, L., *Le peuple serb et son eglise sous la domination turque*, Paris, 1949, p. 95

⁹ Anuichi. Silviu, *Patriarhia de Peci între anii 1557-1766. Legaturile ei cu sârbii din Banat și Ungaria*, în *Studii Teologice*, an XIV, nr. 7-8, 1962

¹⁰ *Ibidem*

-numita cântare populară bisericească (crkveno - narodno pojanje), atât de către oameni cu studii dar și mai mult de către oamenii simpli din popor.¹¹

Cântarea popular bisericească de la Karlovci a fost notată pentru prima dată într-o formă de scriere modernă, de către compozitorul sârb Kornelije Stankovic (1831 - 1865). Acesta a reprezentat o personalitate marcantă a istoriei muzicale sârbe. Personalitatea lui Stankovic este importantă pentru noi, mai ales datorită faptului că acesta a fost primul cercetător preocupat în mod cert de abordarea și valorificarea cântării bisericești practice la strana din Sremski Karlovci.

În 1864, cu un an înainte de moartea sa, a fost tipărită a treia parte a operei sale numită Pravoslavno crkveno pojanje u scrpskoga naroda(Cântarea bisericească ortodoxă la poporul sârb), lucrare deosebit de importantă pentru urmașii săi.¹²

2.3. Muzica corală sârbească din Banat. Origini, apariție și evoluție - Istoria muzicii corale sârbești a început în secolul al XIX-lea cu lucrările compuse de către Kornelije Stanković. Opera creativă a lui Kornelije ocupă loc aparte în istoria muzicii sârbești pentru că el este primul compozitor preocupat și de armonia corală. Prima sa *Liturgija* a fost cântată în 1851 la Castelul patriarhului Josif Rajacić din Viena, a doua Liturgija în 1852 într-o biserică greacă vieneză, mai târziu ambele închinare societății muzicale sârbe din Panciova (Pančevo). Preocupările lui Stankovic față de cântarea corală sârbească au fost continuate și de către compozitorul Josif Marinkovic

Cel mai important urmaș al lui Stankovic este considerat însă compozitorul Stevan Stojanovic Mokranjac. Mokranjac a compus multe piese de muzică sacră într-un stil polifonic similar cu cel al compozitorului renesanțist Giovanni Pierluigi da Palestrina. A călătorit adesea la Levač și Kosovo, în Serbia centrală, ca să colecteze versiuni mai vechi ale cântării bisericești care au fost suprimate sau uitate mai târziu, și să înregistreze melodii tradiționale¹³. Mokranjac a jucat un rol semnificativ în promovarea muzicii din zonele rurale ale Serbiei.

Manojlović și alții, cum ar fi Mokranjac, Kornelije Stanković, Petar Konjović, Miloje Milojević, și Stevan Hristić, au fost unii dintre primii compozitori de muzică laică, dar și religioasă armonizată din Serbia.

---

¹¹ Mircovic, *Lazar-Pravoslavna liturgika ili nauka o bogosluzenju pravoslavne crkve, Sremski Karlovci, 1918.*

¹² Cinci. Eugen, *Pericope comune în cântarea bisericească românească și sârbească*, Vârșeț, 2013, pag. 90.

¹³ Milojković-Đurić 1984, p. 38.

CAPITOLUL III
TRADIȚII BIZANTINE ȘI INFLUENȚE FOLCLORICE ÎN
MUZICA BISERICESCA ROMÂNEASCĂ ȘI SÂRBEASCĂ DIN BANAT

3.1. Scurt istoric al perioadei de coabitare româno- sârbe din Banat - Pentru o mai bună înțelegere a cursului evolutiv pe care l-a avut muzica bisericească din Transilvania și în special cea din Banat, este necesar să ne îndreptăm atenția asupra unor momente mai deosebite din trecutul religios al acestor regiuni, un trecut despre care am afirmat deja că are un parcurs specific, deosebit de interesant și plin de încercări.

După cum se știe, jurisdicția canonică sârbo - română comună a devenit mai târziu forma organizatorică de bază a vieții religioase ortodoxe din Ungaria, respectiv Austro-Ungaria. Cu atât mai interesantă este pomenirea lui popa Sava ca păstor al sârbilor și românilor înaintea Marii Migrații a Sârbilor în aceste ținuturi care s-a petrecut la sfârșitul secolului al XVII-lea și a fost condusă de patriarhul Arsenije Carnojevic. În acest teritoriu se mai amintesc, probabil ca urmași ai lui Sava, păstorii Matei - Moise și Longhin.

3.2. Muzica bisericească din Banat și cântarea bizantină - Locul unde s-a format colecția valoroasă a cântărilor bisericești a fost Constantinopolul, marele centru politic, cultural și religios al fostului Imperiu Roman de Răsărit sau Bizantin. Muzica bizantină a căpătat la noi forme specifice cultului nostru, înfrumusețându-se continuu din punct de vedere melodic, pe parcursul multor secole. Din această cauză, cercetătorii contemporani o numesc: "Muzica bisericească bizantină" sau ortodoxă, întrucât Bizanțul era și centrul Patriarhiei Ecumenice.

Unii cercetători au limitat perioada bizantină până în mai 1453, când Imperiul Bizantin s-a prăbușit. „Majoritatea cercetătorilor arată că muzica bizantină este cea care s-a folosit în cult. Unii specialiști presupun că această muzică era folosită în spațiul bizantin chiar și în evenimentele având caracter politic. Putem vorbi, așadar despre muzică bizantină până la căderea Imperiului Bizantin, în 1453. După această dată, putem vorbi despre o muzică postbizantină”¹⁴.

---

¹⁴ Barnea, Alexăndrel

De la poporul grec, cu ajutorul Bizanțului, sistemul muzical a pătruns și la celelalte popoare creștine, implicit și la cel din spațiul dunărean.

3.3. Influențe folclorice în muzica bisericească românească și sârbească din Banat -

Mai mulți muzicieni români au manifestat un interes accentuat pentru cercetarea legăturilor dintre muzica de străină din Banat și muzica sârbescă, cu precădere cea bisericească. În acest sens ne referim la Gheorghe Ciobanu, Timotei Popovici sau Terențius Bugariu.

Despre afirmațiile lui Gheorghe Ciobanu privind apropierea dintre muzica bisericească și cea populară am vorbit deja în paginile precedente. Opiniile profesorului Ciobanu se apropie de susținerile altor cercetători atunci când acestea se referă la îmbibarea cu folclor a muzicii religioase, îmbibare oglindită în vigoarea melodică și ritmică specifică muzicii populare și care primește caracter regional în contact cu poporul. Afirmațiile cercetătorilor confirmă ideea de existență a unor variante în cazul cântării bisericești, adică a deosebirilor pe care muzica bisericească le prezintă de la popor la popor, de la o regiune la alta și chiar de la o localitate la alta. Opiniile de specialitate, mai ales cele enunțate de Gheorghe Ciobanu, ne fac să conchidem că variantele, deosebiri zonale se datorează în special influențelor provenite din muzica populară. Un sprijin susținerilor amintite le aduce și cercetătorul Milos Velimirovic constatând diferențele dintre cântările bizantine aflate în manuscrisele bibliotecilor europene, diferențe datorate evidentelor adaptări ale muzicii bisericești la particularitățile mentale și spirituale ale poporului.

3.4. Influențe și confluente între muzica românească și sârbească de străină -

Asemănările dintre cântarea practică de Biserica Ortodoxă Sârbă și cea a Bisericii Ortodoxe Române din Banat sunt evidente. S-ar putea afirma că asemănările despre care vorbim (și pentru argumentarea cărora vom da câteva exemple grăitoare) se datorează originii bizantine comune. Ar putea fi o explicație plauzibilă. Ceea ce ne crează probleme în acceptarea acestei idei, este faptul că melodiile prezente în cântarea bănățeană și în consemnările sau valorificările lui Mokranjac, nu le întâlnim în alte spații populate de români. Care ar fi atunci explicația pentru prezența lor numai în Banat și în practica Bisericii Ortodoxe Sârbe? (în special datorită creațiilor lui Mokranjac). Oare această explicație ar putea fi căutată în jurisdicția bisericească sârbo-română de la Karlovci care a dăinuit decenii sau chiar câteva secole, în faptul că muzica

bisericească a fost studiată împreună de români și sârbi în timp ce despre o diferențiere a ortodocșilor pe criterii naționale în cadrul Imperiului habsburgic (Austro - Ungar) nici nu a putut fi vorba, sau în faptul că strana din Karlovci a fost slujită de oameni simpli din popor care au practicat o cântare popular -bisericească notată mai târziu de muzicieni precum Kornelije Stankovic? Cert este însă că asemănările există, uneori sunt izbitoare iar în alte cazuri discrete dar suficiente pentru a fi constatate. Tot atât de cert este și faptul că muzica bisericească practică astăzi de Biserica Ortodoxă Sârbă cunoaște ambele forme de asemănare cu cântarea românească de strană din Banat și nu putem să nu speculăm că originile acestei asemănări, pe lângă altele, trebuie căutate tot în influența tiparelor folclorice și în abordarea de tip oral practică pentru însușirea cântării.

CAPITOLUL IV

INFLUENȚE OCCIDENTALE (ARMONICE,POLIFONICE) ÎN MUZICA BISERICEASCĂ DIN BANAT ÎN SECOLELE XIX-XX.

4.1. Compozitori și muzicologi români

- 4.1.1. Ion Vidu
- 4.1.2. Antoniu Sequens
- 4.1.3. Timotei Popovici
- 4.1.4. Atanasie Lipovan
- 4.1.5. Trifon Lugojanu
- 4.1.6. Tiberiu Brediceanu
- 4.1.7. Cornel Givulescu
- 4.1.8. Vasile Ijac
- 4.1.9. Sabin Drăgoi
- 4.1.10. Nicolae Ursu
- 4.1.11. Zeno Vancea

4.2. Compozitori și muzicologi sârbi

- 4.2.1. Jerotej Mutibarić
- 4.2.2. Kornelije Stanković
- 4.2.3. Iosif Marinković

4.2.4. Stevan Stojanovic Mokranjac

4.2.5. Kosta P. Manojlović

4.2.6. Miloje Milojević

4.2.7. Petar Konjović

4.2.8. Stevan Hristić

4.2.9. Stanislav Binički

4.2.10. Isidor Bajić

4.2.11. Milivoje Crvčanin

CAPITOLUL V

CONTRIBUȚIA ȘI IMPORTANȚA MUZICII BISERICEȘTI ÎN PĂSTRAREA TRADIȚIEI ȘI CREDINȚEI ORTODOXE ÎN BANAT

5.1. Contribuția muzicii bisericești la păstrarea românității în Banat - Nicolae Iorga, vorbind despre muzica poporului român, într-o conferință ținută la Paris, la 15 martie 1925, spunea despre muzica noastră bisericească venită din Bizanț: „Această muzică a suferit de mai multe ori transformări în Țările Românești, pe care singuri istoricii le cunosc, deoarece, în aceste țări istoria muzicii religioase n-a fost niciodată scrisă așa încât să se fi cunoscut cel puțin unele noțiuni și cred chiar că și muzica din orientul ortodox a avut aceeași soartă.”¹⁵

„Transformările” pe care le-a suferit muzica noastră bisericească din Țările Românești despre care vorbește Nicolae Iorga, sunt desigur, cele rezultate din influențele pe care această muzică le-a suferit în primul mileniu al erei noastre, precum și cele rezultate din influența pe care a exercitat-o muzica slavonă asupra muzicii din biserica noastră, în timpul jurisdicției. Această influență a durat până în secolul al XIV-lea, mai precis până după anul 1369, „când Voievodul Alexandru I Basarab trecu Biserica Munteniei sub jurisdicția Patriarhiei din Constantinopol, care ne trimise ca Mitropolit pe Iacint Critopol, grec de origină” și când „cântarea bizantină sau psaltică începu să se introducă treptat în Biserica noastră în locul celei slavone”.¹⁶ Evenimentul politic de la 1453, căderea Constantinopolului sub turci, a contribuit în largă măsură la propagarea cântării bizantine în Biserica noastră.

---

¹⁵ Iorga, Nicolae, Conferințe, Editura Minerva, București, 1987, p.105

¹⁶ Popescu Pasărea, Ion *Principii de muzică bisericească orientală*, București, 1897, alte ediții în 1923, 1939 și 1942, p. 60

Nobilii greci neputând suferi asupririle turcilor, se refugiau în țările române. Episcopii, egumenii și călugării din orient tot aici se adăposteau de persecuțiunile cuceritorilor. Românii ospitalieri îi primeau ca pe niște martiri ai creștinismului și le închinau schituri și monastiri cu tot avutul lor. Așezați în aceste monastiri, ei transformară încetul cu încetul și înlocuiră cultul slavon cu cel grecesc, după modelul Patriarhiei din Constantinopol.”¹⁷

Această influență grecească asupra muzicii din biserica noastră se exercită tot mai puternic, până când se înstăpânește cu totul, fiind adoptată definitiv pentru timp îndelungat.

5.2 Muzica bisericească românească și sârbească și rolul lor în păstrarea tradiției și spiritualității ortodoxe în Banatul istoric - Cât privește mult discutata problemă a raporturilor dintre muzica bisericească bănățeană și cea sârbească, profesorul Gh. Ciobanu susține următoarele:

„Asemănările dintre muzica românească și a sârbilor sunt puse pe seama influenței muzicii sârbești asupra celei românești. Timotei Popovici, fost profesor de muzică bisericească la Sibiu, afirmă de pildă că „în urma a ierarhiei sârbești, cântarea bisericească sârbă e și azi în uz” în Banat și Transilvania. Terentius Bugariu afirma, la rîndu-i: „Cântările bisericești cunt comune ... pentru mitropolia întreagă sârbă și pentru dicezele Ardeal și Caransebeș”, găsind explicații în faptul că „am împrumutat-o prin sârbi și ruși de la greci”.

Cercetarea atentă a variantelor transilvănene și bănățene și compararea lor cu muzica sârbească, duce însă la constatarea nu numai a unor asemănări, ci și deosebiri. Astfel, glasul II irmologic, forma A, folosește la Mokranjaț o scară de tip major, pe când în variantele Banat, Lugojan, Oradea, Blaj, Cunțanu și chiar Lipovan se folosește o scară cromatică, în glasul V irmologic; în timp ce la Mokranjac cromatizările sunt aproape întâmplătoare, la Bugariu, Lipovan și Oradea – deci tocmai în zona despre care se afirmă că influența ar fi fost mai puternică – acestea sunt, am putea spune obișnuite; în glasul VI, diferitele forme de cântare, pe când în variantele românești se deosebesc și prin natura scării muzicale.

---

¹⁷ *Ibidem*

CONCLUZII

După ce am văzut originea atât de îndepărtată a muzicii noastre bisericești, îndelunga ei evoluție, numeroasele influențe pe care le-a suferit de-a lungul secolelor, precum și cauzele istorice, social-culturale și psiho-sociologice care au determinat deosebirile ei de formă de la un popor ortodox la altul și de la o regiune la alte, se pot stabili – credem – câteva concluzii.

Muzica noastră bisericească deci, așa cum se prezintă astăzi în diferitele provincii ale țării noastre, trebuie privită ca o unitate organică indestructibilă în dezvoltarea ei istorică, supusă legilor dialectice ale evoluției, făcând parte integrantă din tezaurul artei noastre naționale originale. Așa fiind, cu toată mozaicală diversitate a variantelor ei locale, ea este o muzică bisericească românească, neînsemnatele ei deosebiri de la o provincie la alta având aceleași explicații și semnificații, pe care le au și deosebirile dintre toate celelalte creațiuni spirituale specifice ale românilor din diferitele ținuturi locuite de ei.

Acest adevăr este perfect valabil – așa după cum am văzut – atât pe scară mare cât și pe scară mică, atât pentru muzica noastră cât și pentru aceea a altor popoare. Muzicologul Zeno Vancea, într-un articol intitulat „Tradiție și inovație”, publicat în revista *Contemporanul* (1964) spune: „Nici o națiune nu-și poate revendica meritul de a fi creat sau dezvoltat, de una singură, mijloacele de exprimare muzicală. Cultura muzicală a continentului nostru este rezultatul unui lung proces de influențare reciprocă, dar trebuie adăugat că aceasta nu înseamnă implicit și nivelare. Creația muzicală a diferitelor națiuni și-a păstrat, în ciuda influențării reciproce, nota ei caracteristică chiar în cazul în care sistemul, procedeele și tehnica muzicală erau identice.”¹⁸ Iată de ce, muzica noastră bisericească din diferitele provincii românești, cu toată originea ei bizantină comună și cu toate influențele pe care le-a suferit de-a lungul secolelor n-a ajuns la o nivelare cenușie și uniformizată, ci și-a păstrat „nota ei caracteristică”, specifică fiecărei regiuni în parte. Cauzele care au determinat această notă caracteristică le-am arătat în capitolele anterioare.

Cuvinte cheie : *muzică bisericească, tradiție bizantină, tradiții folclorice, muzică de strună, muzică cultică, glasuri bisericești, cântăreți bisericești, compozitori români, compozitori sârbi, muzicologi români, muzicologi sârbi*

---

¹⁸ Vancea, Zeno, *Tradiție și inovație*, în revista *Contemporanul*, 1964